

SANSKRİT DİLİNİN ÖZELLİKLERİ

a) Sanskrit ve Hint Avrupa Dilleri

- Dünya dilleri arasında en geniş coğrafyaya yayılmış olanlar Hint-Avrupa dil ailesinden olan dillerdir. Bunların bazıları ana dilden ayrıldıktan sonra bir süre yaşayıp ortadan kaybolmuştur. Yaşayanlar ise, çoğu Avrupa kıtasında ve Hint alt kıtasında olmak üzere, bu ikisi arasındaki coğrafyada yayılmış durumdadır.
- Uzun yıllar içinde bu diller birbirinden çok farklılaşmış ve birbirini hiç anlamaz hale gelmişlerdir. Sanskrit ve ondan türeyen bütün diller, eski İran dilleri ve ondan kalan Peştu veya kuzey Kafkasya'daki Osset ve hatta Kürtçe gibi diller de bu aileye girerler.

SANSKRİT DİLİNİN ÖZELLİKLERİ

- 18. yüzyılda Sanskrit dilinin Batılılarca keşfedilmesiyle başlamasıyla birlikte karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının da başladığını görebiliriz. Bununla birlikte Hitit dilinin keşfedilmesi de bu karşılaştırma alanının genişlemesini sağlamıştır.
- Hitit dilinin Hint-Avrupa dilleriyle bir ilişkisinin bulunduğu Çek araştırmacı B. Hrozny tarafından keşfedilmiş ve 1915 yılında yayımlanmıştır. Hititçenin Hint-Avrupa dilleriyle olan yakınlığı isim çekimlerinde belirginleşir. Ayrıca fiillerin etken çekimlerindeki kişi takılarının benzerliğini şöyle gösterebiliriz.

- Tekil 1 –mi yami Çoğul 1 –veni yaveni
2 –si yasi 2 -teni yateni
3 –tsi yatsi 3 - ntsi yantsi

SANSKRİT DİLİNİN ÖZELLİKLERİ

- Sanskrit ve Latin dillerinde, örneğin *as* (olmak) ve *esse* (olmak) fiillerinin çekimlerini şöyle karşılaştırabiliriz.

Sanskrit ve Latin⁴ dillerinde, örneğin *as* (olmak) ve *esse* (olmak) fiillerinin çekimlerini şöyle karşılaştırabiliriz:

Sanskrit		Latin	
Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
1. <i>asmi</i>	<i>smah</i>	1. <i>sum</i>	<i>sumus</i>
2. <i>asi</i>	<i>stha</i>	2. <i>es</i>	<i>estis</i>
3. <i>asti</i>	<i>santi</i>	3. <i>est</i>	<i>sunt</i>

Görüldüğü gibi Hitit, Sanskrit ve Latin dillerinin buradaki çekim ekleri hemen hemen aynıdır. Modern Farsçada *hesten* (olmak) yardımcı fiilinin ekleri de bunlara benzerdir:⁵

Tekil; 1. *-m*, 2. *-ī*, 3. *est* Çoğul; 1. *-im*, *-id*, *-end*.

Tekil	1. <i>hestem</i>	Çoğul	1. <i>hestim</i>
	2. <i>hestī</i>		2. <i>hestid</i>
	3. <i>hest</i>		3. <i>hestend</i>

Sözcüklere baktığımızda, çoğu benzememekle beraber, Hititçede de bazı sözcüklerin Hint-Avrupa kökenli olduklarını görürüz. Örneğin *vatar* (*su*) sözcüğü İngilizcedeki *water* (*su*) sözcüğüne çok benzer. İngilizce'de de kullanılan *osteo* (kemik) sözcüğünün Hitit dilinde *haštai* olarak⁶ bulunduğunu görürüz. Bu sözcüğün Sanskrit karşılığı *asthi*'dir ve Latince *os* olarak, Grekçede ise *osteon* olarak bulunur. Sanskrit diliyle Latin ve Grek dillerinin birkaç sözcüğünü şöyle karşılaştırabiliriz:⁷

⁴ F. K. Smith, *Teach Yourself Latin*, Londra, 1958, s. 29.

⁵ Mürsel Öztürk, *Farsça Dilbilgisi*, Ankara, 1988, s. 35.

⁶ O. R. Gurney, *age*, s. 105.

⁷ C. D. Buck, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Şikago, 1949. (Sözcüklerin sadece birbirine benzeyenleri seçilmiştir; bazen bir kavramın birden fazla sözcükle ifadesi mümkün olmaktadır.)

SANSKRİT DİLİNİN SÖZCÜK DAĞARCIĞI

- ' Kelime Hazinesi' biçiminde de söylenen bu adlandırmayla, dilin tamamında bulunan, hem kök halindeki hem de bükümlerle, eklemelerle değişmiş tüm sesleri kastediyoruz. Böyle baktığımızda Sanskrit dilindeki pek çok sözcüğün eylemlerden türediğini görürüz. Örneğin yuc (bağlanmak) eyleminden şu sözcükler türetilmektedir.
- Yukta: bağlı
- Yuga: bağ, devir
- Yugalaka: çift gibi gösterilen
- Yugya: ile bağlı, araç
- Yuktavya: bağlanmış olma
- Yukti: bağlılık
- Yugala: çift
- Yugma: çift
- Yucya: ile ilişkili, ilgili
- Yocana: yaklaşık 13,5 km lik mesafe
- Yoga: bağlanma hareketi, yoga
- Yocaka: bağlayan
- Yogi: yoga yapan kendini bağlayan
- Yocita: bağlı

SANSKRİT DİLİNİN SÖZCÜK DAĞARCIĞI

- Görüldüğü gibi Sanskrit dilinde birçok sözcük, eylem köklerinin farklı bükün ve ekleriyle oluşturulmuştur. Bunların dışında sözcüklerle onların niteledikleri nesnelere arasındaki ilişkiden doğan sözcükler de vardır. Örneğin, 'fil' anlamına gelen dvipa sözcüğü div (iki) ile pa (içen) sözcüklerinin yan yana getirilmesiyle oluşturulmuştur ve 'iki kez içen' anlamına gelir. Bu, suyu önce hortumuna çeken, sonra da ağzına boşaltarak adeta suyu iki kez içen filler için uygun görülmüş bir addir.
- Aynı şekilde 'ağaç' anlamına gelen padapa sözcüğü (ayak) ve pa'nın (içen) yan yana getirilmesiyle oluşturulmuştur ve 'ayaktan içen' anlamıyla ağaçlara yapılan bir yakıştırmadır. Khaga 'kuş' sözcüğü ise kha (gök) ve ga (giden) sözcüklerinin birleşiminden oluşur ve 'gökte giden' anlamına gelir. 'kolları gitmiş' anlamına gelen 'bhucamgama' (bhucam:kol, gama: gitmiş) yılanı belirtmek için kullanılan sözcüklerden biridir.
- Andaca ise 'kuş' demektir ve bu da anda (yumurta) ve ca (doğan, doğuşlu) sözcüklerinden oluşarak 'yumurtadan doğan' anlamını verir.

SANSKRİT DİLİNİN SÖZCÜK DAĞARCIĞI

- Ancak MÖ 5. Yüzyılda yaşamış olan gramerci Yaksha'nın da belirttiği gibi, sözcük ile ad olduğu şey arasında mutlaka bir ilişkinin bulunması gerekmez. Örneğin trna (ot, diken) sözcüğü trd (delmek) eyleminden türetilir ve dikenin delici özelliğine dayandırılır.
- Ama buna dayanarak aynı özelliği gösteren iğne, mızrak, ok gibi başka şeylerin de 'trna' veya buna benzer bir isim taşıması gerekir ki durum böyle değildir. Sözcük ile varlık arasında varlıkların niteliğine uygun bir ses ilişkisi bulunmayabilir. Nitekim kuş sözcüğü için gösterilen khaga ve andaca örneklerinden başka şu sözcükleri de sayabiliriz: pakshin, khagama, garutmat; özel kuş isimleri olan uluka (baykuş), kapota (güvercin), kaka (karga), çataka (serçe)... gibi.
- Her ne kadar dil kavramı tartışılrsa da, Sanskrit dili, sözcük yönünden zengin bir dil olarak kabul edilir. Örneğin su için yetmiş ayrı sözcük kullanılır. Ambu, amrta, arnas, apa, andha, ambhas, cada, cala, ciri, karbura, kamala, kilala, khsram...

SANSKRİT VE TÜRKÇE ARASINDA KÜÇÜK BİR KARŞILAŞTIRMA

- Sanskrit dilinin Türkçe ile doğrudan ilgisi açık bir şekilde görülmesi de dolaylı bir etkileşimin olduğu bellidir. Bu konuya Prof. Dr. Abidin İtil bir makalesinde değinmiş; ancak bundan sonra bu konuda hemen hiçbir çalışma yapılmadan kalmıştır. Sayın İtil bu yazısında, Sanskrit dili ile komşu bölgelerdeki toplulukların dilleri arasındaki benzerliklere dikkat çektikten sonra iki dil arasındaki karşılıklı etkileşimlere örneklerle rasyonel Hindistan'a gelip yerleşen Gucarlara değinip Gucar ile Hazar sözcüklerinin benzerliğine dikkat çekmekte ve ayrıca Prof. Dr. Otto Spies'in Hindustani denilen dildeki Türkçe sözcüklerden 135 kadarını liste halinde gösterdiğinden söz etmektedir.
- Daha sonra Hintli bir araştırmacının Türkçe-Sanskrit arasındaki bazı görüşlerini aktararak onun boda (çocuk), kataka (kale,ordugah), tagor (thakur-tigin) sözcükleri üzerinde araştırma yapar.
- Beş sözcüğün 'pança' dan gelip gelmediğini sorgular ve tarihi nedenlerini açıklamanın çok zor olduğu şu benzerlikler listesini verir.

SANSKRİT VE TÜRKCİ

- ağaç ağaçça
- arı alı
- aş- aş-
- atkı atka
- bala bala
- balta paraşu
- çıkık çakra
- kıl- kri
- sanc- sanç-
- sarı hari

SANSKRİT VE TÜRKÇE

- Daha birçok noktaya değinen İtil, özellikle Sanskrit söz dizimi ile Türkçe söz dizimi arasındaki benzerlik üzerinde durur. İki dil arasındaki semantik yakınlık ve benzerlik de dikkat çekicidir.
- İlk örnek; Türkçe'de sık sık karşılaştığımız 'ikileme' den söz edeceğiz. Türkçe'de fısıl fısıl, gıcır gıcır, birer bireri minik minik, neler neler, tekrar tekrar, parça parça gibi çok sayıda ikileme örneğine rastlıyoruz. Sanskrit dilinde de böyle ikilemeler yapılır. Örneğin; punah punah (tekrar tekrar), şatam şatam (yüzer yüzer), tadā tadā (zaman zaman)
- Niashadhasya samipe tu damayantim punah punah praşaşamsuh
- Nişadhalının yanında da Damayanti'yi tekrar tekrar anlattılar.

SANSKRİT VE TÜRKÇE

- Etkileşimden söz ederken, doğal olarak bir karşılıklı etkinin olması gereklidir. Acaba Türkçenin de Sanskrit üzerinde bazı etkileri olmuş mudur? Yukarıda söz ettiğimiz Abidin İtil'in makalesinde bazı ipuçları verilmekteydi. Burada bir katkı olarak Türkçedeki -li, -lu ekinin Sanskritteki varlığından söz etmek istiyoruz.
- Sanskrit dilinde sözcüklerin başına ve sonuna konan bir çok ek vardır. Örneğin 'a' olumsuzluk yapar. Dhana: zengin adhana: fakir. 'ca' eki doğuşlu anlamı verir. Andaca: yumurta doğuşlu=kuş. 'ka' eki sözcüğün sonuna eklenerek küçüklük veya pasiflik belirtir. Şaşa: tavşan, şaşaka: tavşancık. Bu örnekleri çoğaltmak her zaman için olanaklıdır.
- Bütün bu ekler içinde -li, -lu şeklinde bir eke rastlamıyoruz. Bunlar Türkçe'de var olan eklerdir. Örneğin kırmızılı, giysili, sorumlu, güllü derken bu ekleri kullanmış oluyoruz.

SANSKRİT VE TÜRKCİ

- Sanskritte ise iki sözcük bize tuhaf gelen bir yapı göstermektedir. Bunlar ‘nidralu’ ve ‘dayālu’ dur. Nidra ‘uyku’ demektir ve nidralu ‘uykulu’ anlamına gelmektedir. Dayā ‘merhamet’ demektir ve dayālu ‘merhametli’ anlamını verir. Bu benzerliğin nedeninin açıklanmasında güçlük çekilmektedir.
- Bu benzerlikler doğrutusunda Türkçe’ye Sanskrit ten geçen kelimelerin Uygurlar yolu ile olduğunu söyleyebiliriz. Bir kısım sözcük ise, Sanskrit-Avesta ortaklığından Persçeye geçmiş, oradan da, Farsça’ya aktarılmış olarak gelen sözcüklerdir.